

רגע נעל אונער

שיא התענוג:

לקום מוקדם-מוקדם בבוקר (דבר שאני שונא אותו בתכלית השינאה), לרדת ממוחה-עץ של המלון לסירת-טקסי, להפליג בחשיכה לאורך חיות-הים של ונציה, לעבור על פני ארמוני הרוקס, להיכנס לתעלה צרה וחשוכה, לעבור בתעלות המתפתלות בין הבתים הרדומים אל הצד השני של העיר, להגביר את המהירות כך שהמים מותזים לגובה משני הצדדים, לעמוד בחרטום כשהרוח הקרה מצליפה כך על הפנים, לראות את אורות האי מוראנו (אי אמנות הזכוכית) חולפים על פניך, לחצות בחושך את המים השחורים והאימתניים של האלאגונה, להגיע בשש בבוקר לנמל-התעופה על-שם מארקו פולו, בדיוק כשהשחר מפציע.

מירדנה ועד ריטה

הרבה שנים חיכיתי לרגע הזה. זאת לא הגאולה. אבל אולי זוהי אתחלתא דאתחלתא. עמדתי בכיכר-מלכיר-ישראל בתל-אביב, בין עשרת האלפים שכאו להפגנה של הקו האדום נגד הכיבוש. כבר הייתי בהפגנות רבות בכיכר הזאת — הפגנות של שלום עכשווי, הפגנות נגד מילחמת-הלבנון, הפגנות מהפגנות שונות בעד ונגד.

במשך הזמן למדתי להכיר את פניהם של מרבית המפגינים למען השלום, נגד הדיכוי, למען זכויות-האדם. השנים עברו, שעי-רותיהם האפירי, והם נשארו נאי-מנים.

הפעם היו שם אחרים. דור חדש לגמרי. המפגינים הוותיקים, בני 50, היו מיעוט קטן ומאוס. וגם מפגיני שלום עכשווי, היו במיעוט. בני 35-50 בני 18 ובני 20 שלטו בכיכר. ולא רק הגיל השתנה. גם הסיגנון. לא עוד הגימגום המ' פוחד-משהו של שלום עכשווי, הצאייה-סיסמות והצאייה-פיתרר

אריז

נות מתוך פילה מוראגה לצדדים. שלום עכשווי חשש מכל איזכור של העניין הפלסטיני, מכל שיתוף של אזרחים ערביים בהפגנות. פעם פרצה היסטריה מפני משישהו צייר על השלט הפלסטיני שלו דגל פלסטיני. תמיד ריחף על הפגנות אלה החשש הסתום שמא תגוה התנועה חלילה עם רעיונות רדיקליים, שמא תמצא את עצמה מחוץ לקונסנוס.

הצעירים האלה דיברו לעיני, ובפה מלא. על הצורך בהירברות עם הפלסטינים. על הצורך להסכים להקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל. על אשף. הם לא ראו לקונסנוס. מי שדורף אחרי הקונסנוס, הקונסנוס בורה ממנו. ומי שבורח מן הקונסנוס, הקונסנוס ירדוף אחריו.

וראה זה פלא: כמעט כל גדולי הזמר הישראלי, אליה-הנוער, הופיעו על הבימה והזדהו עם ההפגנה. מירדנה אריז ועד ריטה, מקושניר ורטנר ועד יהודית רביץ — גלריה מפוארת של עשרות זמרים וזמרות, שהיו מוכנים לסכן את הקאריירה שלהם ולהקריב את הופולארייות שלהם בקרב חלק מן הציבור, כדי לקום ולהתפקד.

היתה זאת הפגנה יהודית-ערבית. לא זה בלבד שהערכים לא הורמו, כמו בעשרות הבית, אלא גם עליה. כדי להביאם. לא רק לרגלי הבימה, אלא גם עליה. כאשר שלוש צעירות ערוכות שרו כנגאווה לאומית את בלאדי, בלאדי, בלב העיר העברית ולפני קהל של צעירים עבריים וערכיים, היתה זאת חוויה מרגשת.

והרי יש בזה הגיון פשוט: מי יאמין להפגנה למען שלום ישראל-ערבי, אם אין בקרב המפגינים עצמם שילוב יהודי-ערבי? באותו יום שלישי בתל-אביב נפתח דף חדש. דור חדש של שוחרי-שלום הגיע לכגרות, ועלה על קודמיו. לצד ההתנערות הפלסטינית בגדה וברצועה החלה ההתנערות של כוחות-השלום הישראליים.

חיכיתי לזה הרבה שנים. עכשיו זה בא. הייתי מאושר. למרות שידעתי שזוהי רק אתחלתא דאתחלתא דגאולה.

בלאדי, בלאדי

שאלתי את איכרהיים מניין בא השיר בלאדי. בלאדי לתנועת-השלום הישראלית עדיין חסר הימנון מלכו, מלהיב, מרגש. יש כמה שירים יפים. גם בהפגנת הקו האדום נשמעו שירים חדשים, יפים ומרגשים. אך חסר ההימנון הפשוט, המצעדי, המ' רבן לפעולה, משהו כמו אנוח וחנובר של תנועת-השלום ותנועת-השיוויון האמריקאית.

אולי עכשיו, כאשר מלחינים וזמרים כה רבים התייצבו לפעולה, ייוולד השיר הגואל. בלאדי, בלאדי, לעומת זאת, ממלא את הצורך הזה בצד הערבי. הוא פשוט, הוא מלהיב, הוא מרבר אל הלב ובא מן הלב, כמו ירושלים של זהב אצלנו.

ארצי, ארצי, ארצי, לך אהבתי וליבי... כיום זהו גם ההימנון הלאומי של מצריים. איך הוא בא אל הפלסטינים?

ובכן, השיר הזה הוא באמת מצרי. בשנות ה-20 וה-30 עברה על מצריים תנועה גדולה של התנערות לאומית, שהושפעה על-ידי תרבויות צרפת ואיטליה. היא באה במקביל לתנועת ההתנערות הפוליטית, האנטי-בריטית, שבראשה עמדה רמותו של סעד זע'לול האגדתי. בבתי-הקפה שמאחורי הבניין הנוכחי של שרות-השירור המצרי

התכנסו אנשי-תיאטרון, שביטאו את המחאה הלאומית. כחוג זה נולד השיר בלאדי, בלאדי, המפאר את מצריים. יאסר ערפאת נלהב לשיר הזה. בתפשו הימנון המבטא את מאוויהם הלאומיים של הפלסטינים, בחר בו. השם "מצר" (מצ' ריים) הוחלף ב"פלסטיני", אף שאינו מתאים כל-כך לקצב השורה. והנה הימנון לאומי. מכיוון שמגנינת התיקווה שלנו נלקחה משיר-עם רומני, מי אגחנו שנברר.

שלהבת בארזים

כעונש על המתרחש עכשיו בגדה וברצועה, מתמוטטים מוסדות וערכים אצלנו. נראה כי זהו גם גורלו של הקיבוץ. אני רואה את הדיווחים על המתרחש בקיבוץ גשר, ושומע את דברי החברים, ואיני מאמין לעיני ולאוזניי.

קיבוץ! בן של קיבוץ גשר, הניך הקיבוץ משחר ילדותו, נתפס במעשה סאדיסטי שאין מילים לתארו. כמה חיילים תפסו זורקאיכנים צעיר, ככלו אותו, ואחרי שנכבל תחיתו עליו מכות רצח, כעטו בראשו והתעללו בו במשך רבע שעה ויותר. הם לא ידעו כי ממרחק רב — 300 מטרים — מצלם אותם צלם שהתמחה בצילום ציפורים ממרחקים גדולים. אבל לא הצילום חשוב, ולא חשבו שמאות מיליונים ראו את הסרט הזה כמלואו (ולא את הגירסה המצונזרת והממוקת, ששורה בטלוויזיה הסובייטית הישראלית). חשוב איך רואים זאת חברי-לקיבוץ, מהנכיו, שכניו. קשה לי להעלות על דעתי מעשה יותר בווי, שפל ופחדני מצד חייל מאשר התעללות בשכוי כבול. הקיבה מתהפכת ממש

כשחושבים על זה. זהו מעשה של תת-אדם. אילו היה קרוב מישפחתי, הייתי מפנה לו עורף לצמיתות. בקיבוץ קרה ההיפר. אני מכין הורים המתייצבים לימין בנס בעת צרה, גם צרה שכזאת. גם אבי של השג' במחנה-גיבור התייצב לימין בנו, כדי לסעוד אותו בימי-שפלו. כשכיל זה יש הורים.

(אגב, הסאדיסט משכם והשג' מקריית-שמונה צמחו על אותו העץ. סאדיסטים ופחדנות הם תופעות-תאומות כצבא.) אולם להתייצב לימין כן בצר — אין בכך ולא כלום עם הצדקת מעשיו השפלים. מבלי לסעוד בו, כן למנוע את התמוטטותו, מבלי להצדיק את מעשיו, ובוודאי מבלי להפכו לגיבור, לא-יש-מפתח.

אין כך, נדמה לי, עשו אנשי-הקיבוץ. זהו הרושם שקיבלתי. האם קיבוץ גשר מצדיק התעללות סאדיסטית בכני-אדם, מעשה מן הסוג שער כה ייחסנו אותו לנאצים?

כאשר רואיין חברי-הקיבוץ, ניצול-השואה שהראה את המיספר על ודוע, היה נדמה שכן, אמנם, הוא התפתל. אבל הוא הצדיק. החייל אינו אשם. העמידו אותו במצב כזה. (איזה מצב? מעשה כזה אינו צריך לקרות בשום מצב) הוא קיבל פקודה. (האם לא אמרו זאת גם שומרי של אותו איש במחנות, אחרי-מעשה?) הוא התרגן מפני שקרעו לעיניו את דגלי-ישראל. (האם לא ראה אותו חייל עשרות פעמים כיצד קורעים חיילים ושוברים את הדגל הפ' לסטיגני האם לא עשה זאת בעצמו?) וכן הלאה.

תירוצים דחוקים. וגם מבישים. מה שמתגלה כאן הוא תהום. אם חברי קיבוץ גשר מסוגלים בכלל להצדיק מעשים כאלה, יש לבחון כיצד חינוכו את החייל הזה. הרי הוא גדל באווירה שהם יצרו. אם הקיבוץ מצדיק מעשה כזה כשהניכו, תחת לחטות את פניו בבושה ולקרוא לחשבון-נפש מן היסוד, הרי הקיבוץ אינו עוד מה שחשבנו שהגוה.

הקיבוץ אכן הודיע — מכך שאנשי המיסטרה הצבאית אסרו את החייל בחדר-האוכל. בעיני הקיבוץ, זהו מעשה נורא הרבה יותר מאשר ההתפרצות הסאדיסטית החייתית. החייל עצמו צולם כשהוא צוחק. מייסדי התנועה הקיבוצית בוודאי מתהפכים בקיברם.

קפטן לינץ' ויורשיו

מעשה-הלינץ' ב"משתתף-הפעולה" בכפר קאבטיה גרם לי לת' הות על מקורו של מושג זה.

תמיד האמנתי כי לינץ' היה איש מיסכן שנתלה על-ידי אספסוף, ושכמותו העניק את שמו לאלפי מעשים רומים לאחר מכן, בעיקר תליית שחורים בידי לכנים צמאיים. ברדקתי ומצאתי שאין זה כך. נהפך הוא. מישפט-לינץ' נקרא על שמו של אחר סרן ויליאם לינץ', בן וירג'יניה שבארצות-הברית, שזכה בשנת 1782 בחסינות על מעשיו, אחרי שנהג להעניש עבריינים כראות עיניו, בצורה בלתי-חוקית.

משמע, במושגים של ימינו, לינץ' זה היה אופייני רווקא למתנחלים, הלווקחים את החוק לידיהם". יתכן שאפשר לראות בו את אחד מאבותיהם הרוחניים של המתיישבים, לא במיקרה באו רבים מהם מארצות-הברית.

ומעניין לעניין: באותו העניין: ראיתי בטלוויזיה את המתנחלת, שצעקה בזעם: תנו לי כסף, ואני ארד מן הארץ עם הילדים שלי! נדמה לי שדיברת על 80 אלף דולר, שהשקיעה בביתה בהתנחלות.

מסתבר שבעיני אותה אשה יש רק ברירה אחת: או החיים בהתנחלות בשטחים הכבושים או ירידה מן הארץ. בעיניה אין כלל אפשרות שלישית, כגון לחיות כאדם הגון בכארשבע, בגליל, בחיפה או בתל-אביב.

פטריוטיזם מזור. ובמחשבה שניה: מדוע לא? מדוע לא לשלם לאנשים אלה עכשיו 80 אלף דולר למישפחה, ולהיפטר מהם אחת ולתמיד? זה יהיה הרבה יותר זול מאשר להתמודד עם הצרות, שהם יגרמו לנו בהמשך הדרך.

ארכיאולוגיה פרטית

חייו של אדם מורכבים מרכדים רבים, זה על גבי זה, כמו אתר ארכיאולוגי. בשבוע שעבר נערכה חפירה ארכיאולוגית בכמה שכבות של חי.

זה היה ביום השני. הוזמנתי להקלטת התוכנית חיים שכאלה על רות דיין.

עם רות דיין היו לי תמיד יחסים מוזרים. כשיא המאבק שהיה נטוש בין משה דיין וביני, כאשר השפנו את הגניבות האר-כיאלוגיות שלו ותקפנו את מדיניותו הרת-האסונות, טיילתי לא פעם עם רות דיין ברחבי הארץ, כדי לבקר בכפרים הערביים שבהם אירגנה תעשיית-בית. על כך הגיש אמנון לינ' שאילתה בלישכת מפא"י: איך זה? מסיירת אשתו של השר משה דיין בכפרי-מיעוטים עם עוכר-ישראל כמו אורי אבנרי?

אני אוהב את רות, מפני שהיא נערה ניצחית — נאיבית, נלהבת, מעורבת, אידיאליסטית. פעם, כשטיילתי איתה ועם יעל בתה ושמעתי את הבת אומרת לאמה מה לעשות ומה לא, התלוצצתי: "זה נשמע כאילו יעל היא האם, ורות הבת."

אחר-כך נפגשתי עם רות כאשר הקמנו ביחד את מתנה-שלי, שהטיף להירברות עם אשף' ולהקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל. בכחירות של 1977 היינו שנינו מועמדי שלי לכנסת.

אבל לא על כל אלה חשבתי, כאשר ישבתי והקשבתי להקלטת התוכנית. על התפאורה צויר המושב נהלל, כפי שהיה בשנת 1934, כאשר רות דיין, בת-האצולה הירושלמית, החליטה ללמוד שם חקלאות. הציור השקיע אותי בים של זיכרונות.

כי ב-1934 חייתי גם אני בנהלל. הייתי ילד בן 10, עולה חדש, והוריי שלחו אותי לגור אצל איכרים (או היו עדיין איכרים) בנהלל, כדי ללמוד ולהשתרש.

כאשר רות וידידיה דיברו על החיים בנהלל של שנות ה-30, חזרו אלי הזיכרונות מאן, המראות והריחות: המעגל של 75 הבתים הלכנים הזוהים של המושב, השביל העגול שהיה ענן של אבק בקיץ וים של בוך בחורף, הפרדה שנתפלת ממנה, הכרמים שעברתי בהם, הפרות והתרנגולות שהאכלתי, הזיתים, החלבה, התה, העבורה המפרכת, העוני, חורשת-האקליפטוסים.

שעה קלה אחרי שיצאתי מן ההקלטה קפצתי לרגע למסיבה לכבוד חיים שיף, המלונאי, שח' גג את יוסף-הולדתו. לא קל לס' בול את חיים שיף, אבל הוא אדם בונה, תרתי משמע, ואני מעריך את מיפעלו.

שיף היה חבר אצל, וכמעט כל הבאים למסיבתו היו ותיקי "המישפחה הלוותמת", בני 60-פלוס שהיו גיבורים וטרורי-ריסטים כשהיו בני 20-פלוס. ארבע שנים אחרי שיצאתי מנהלל הצטרפתי לאצ"ל. כמ' סיבה, כשהתחילו מרכי ציפורי וחבריו לשיר את שירי האירגון, בתעריכות של התלהבות, נוס' סלגיה ואריאל-כחולה, לא יכולתי להימנע מלהצטרף קצת לשירה. השירים האלה מזכירים לי כמה רגעים גדולים של חיי. אני זוכר את כל המילים בעליפה. הצעירים במקום התפעלו כששמעו אותי שר שתי נודות לירדן / וז' שלנו ז' נס / — אגב, הימנון המתאים כיום לאשף'. וגם שירו של זאב ז'בוטינסקי: "שא אש להצית, אין רב! / כי שקט הוא רפ' / הפקר דם ונפש / למען ההוד הנסתר..."

אלה הן שכבות עמוקות בחפירה הארכיאולוגית הפרטית שלי, מהזמן הקרוב ביותר. כמעט בתחתית.

ז'בוטינסקי